

Uluslararası Erzincan

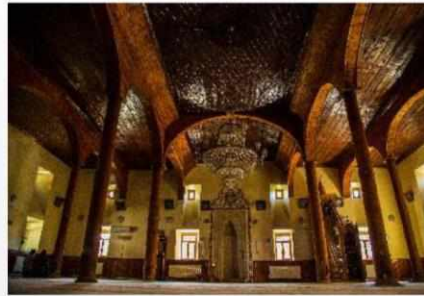
TARİHİ SEMPOZYUMU

INTERNATIONAL SYMPOSIUM OF ERZİNCAN HISTORY

26-28 EYLÜL 2019

26-28 SEPTEMBER 2019

BİLDİRİLER

Bu sempozyum, bir şehrin doğal afetler ve beşeri sebeplerden dolayı kaybolmuş geçmişine yapılacak bir atıftır.

Erzincan Deprem
Œhitlerinin Aziz Hatrasına...

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
ULUSLARARASI ERZİNCAN TARİHİ SEMPOZYUMU
26- 28 EYLÜL 2019 ERZİNCAN
BİLDİRİLER KİTABI

EDİTÖRLER

Dr. Öğr. Üyesi Kemal Taşcı

Dr. Öğr. Üyesi Kader Altın

Dr. Öğr. Üyesi Salih Kaymakçı

ERZİNCAN 2019

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
ULUSLARARASI ERZİNCAN TARİHİ SEMPOZYUMU
26-28 EYLÜL ERZİNCAN
BİLDİRİLER KİTABI

EDİTÖRLER

Dr. Öğr. Üyesi Kemal Taşçı

Dr. Öğr. Üyesi Kader Altın

Dr. Öğr. Üyesi Salih Kaymakçı

Bu kitabın tüm hakları Erzincan Valiliği'ne aittir. Kitapta yer alan bildirimlerdeki tüm sorumluluk yazarlarına aittir. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Haberleşme Adresi:

Erzincan İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
Atatürk Mahallesi Kültür Merkezi
Barış Manço Park İçi
Telefon:0 446 214 30 79
Faks:0 446 214 80 22
E-Posta:iktm24@kulturturizm.gov.tr

ISBN: 978-975-17-4432-6

Onur Kurulu

- Ali Arslantaş** Erzincan Valisi
Prof. Dr. Akın Levent Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Refik Turan Türk Tarih Kurumu Başkanı

Editör

- Dr. Öğr. Üyesi Kemal Taşcı
Dr. Öğr. Üyesi Kader Altın
Dr. Öğr. Üyesi Salih Kaymakçı

Düzenleme Kurulu

- Çağlayan Aydın / Vali Yardımcısı
Prof. Dr. Abdulkadir Gül
Doç. Dr. İbrahim Caner Türk
Doç. Dr. İbrahim Üngör
Dr. Öğr. Üyesi Ferit Bayata
Dr. Öğr. Üyesi Kemal Taşcı
Dr. Öğr. Üyesi Salih Kaymakçı
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Köse
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Lokmacı
Dr. Öğr. Üyesi Kader Altın
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Ziya Keskin
Dr. Öğr. Üyesi Songül Alşan
Dr. Öğr. Üyesi Süha Konuk
Dr. Öğr. Üyesi Asuman Karabulut
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Öznülür
Arş. Gör. Fatih Çiçek
Öğr. Gör. Önder Sakal
Arş. Gör. İbrahim Kurtcebe Akkuş
Volkan Burak Mumcu / Gençlik ve Spor İl Müdürü
Arda Heb / Kültür ve Turizm İl Müdürü

Abdurrahim Gülsevgi - Valilik / Sekreteryaya
Murat Baz - Valilik / Sosyal Medya ve Veri Güvenliği Uzmanı
Battal Atalay / Yüksek Lisans Öğrencisi

Bilim Kurulu

- Prof. Dr. Abdulkadir Gül** Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Prof. Dr. Abdulkadir Özcan İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Aksın Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Ali Gazel Afyon Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ali Demirsoy Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Alpaslan Ceylan Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Alparslan Demir Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
Prof. Dr. Ayşe Dudu Kuşçu Necmettin Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Bayram Nazır Gümüşhane Üniversitesi
Prof. Dr. Besim Özcan Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Cemil Hasanlı Xhazar Üniversitesi / Azerbaycan
Prof. Dr. Erdal Açıkşes Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Erol Kürkcüoğlu Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Ersan Çiftçi İnönü üniversitesi
Prof. Dr. Ersin Gülsoy Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Fahamettin Başar İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Feridun Emecen İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. Haldun Özkan Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Hamdi Şahin İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan Bahar Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin Muşmal Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin Yurttaş Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim Ethem Atnur Milli Savunma Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim Tellioglu Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Prof. Dr. İbrahim Yılmazçelik Fırat Üniversitesi

Prof. Dr. İhsan Sabri Balkaya	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Kenan İnan	Avrasya Üniversitesi
Prof. Dr. Kenan Ziya Taş	Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. M. Ertekin Doksanaltı	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. M. Hanefi Palabıyık	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Ali Hacigökmen	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Ersan	Ege Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet İnbacı	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Karagöz	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Karaosmanoğlu	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Serhat Yılmaz	Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet Tezcan	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Mualla Uydu Yücel	İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Muammer Demirel	Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Demirci	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa Öztürk	İzmir Demokrasi Üniversitesi
Prof. Dr. Musa Şamil Yüksel	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Nakış Karamağaralı	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Necati Fahri Taş	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Prof. Dr. Nizamettin Parlak	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Prof. Dr. Nuri Kavak	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan Kılıç	Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan Yazıcı	İnönü Üniversitesi
Prof. Dr. Osman Gazi Özgüdenli	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Osman Köse	Polis Akademisi
Prof. Dr. Özdemir Koçak	Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. S. Esin Derinsu Dayı	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Saadettin Gömeç	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Selami Kılıç	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Selçuk Günay	Atatürk Üniversitesi

- Prof. Dr. Seyfullah Kara** Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi
- Prof. Dr. Süheyl Sapan** Suudi Arabistan, Kral Suud Üniversitesi
- Prof. Dr. Süleyman Çiğdem** Atatürk Üniversitesi
- Prof. Dr. Süleyman Tülücü** Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
- Prof. Dr. Şenol Kantarcı** Akdeniz Üniversitesi
- Prof. Dr. Şevket Dönmez** İstanbul Üniversitesi
- Prof. Dr. Tuncer Baykara** Emekli Öğretim Üyesi
- Prof. Dr. Ümit Kılıç** Atatürk Üniversitesi
- Prof. Dr. Veli Bahşaliyev** Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Nahcivan / Azerbaycan
- Prof. Dr. Veli Ünsal** Ahi Evran Üniversitesi
- Prof. Dr. Yılmaz Kurt** Emekli Öğretim Üyesi
- Prof. Dr. Yusuf Kılıç** Pamukkale Üniversitesi
- Prof. Dr. Yunus Özger** Bozok Üniversitesi
- Doç. Dr. Abbas Ghadimi Gheydari** İran, Tebriz Üniversitesi
- Doç. Dr. Abdullah Kaya** Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
- Doç. Dr. Akın Bingöl** Kafkas Üniversitesi
- Doç. Dr. Aliakbar Jafari** İran, Mazandaran Üniversitesi
- Doç. Dr. Altay Tayfun Özcan** Dumlupınar Üniversitesi
- Doç. Dr. Arash Eftekhari** İran, Kerec Azad Üniversitesi
- Doç. Dr. Cengiz Kartın** Erciyes Üniversitesi
- Doç. Dr. E. Emine Naza Dönmez** İstanbul Üniversitesi
- Doç. Dr. Erdem Yavuz** Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
- Doç. Dr. Erkan Göksu** Dokuz Eylül Üniversitesi
- Doç. Dr. Eyüp Kul** Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi
- Doç. Dr. Fatih Demirel** Uludağ Üniversitesi
- Doç. Dr. Halil Özşavh** Türkiye Büyük Millet Meclisi
- Doç. Dr. İbrahim Caner Türk** Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
- Doç. Dr. İbrahim Etem Çakır** Atatürk Üniversitesi
- Doç. Dr. İbrahim Üngör** Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
- Doç. Dr. Maosumeh Daei** Tabriz Payame Noor University, İran

Doç. Dr. Mehmet Özmenli	Giresun Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa Alican	Muş Alparslan Üniversitesi
Doç. Dr. Nezahat Ceylan	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Nursaule Aytbayeva	Kazakistan, Ahmet Yesevi Üniversitesi
Doç. Dr. Oktay Özgül	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer Subaşı	Artvin Çoruh Üniversitesi
Doç. Dr. Sefer Solmaz	Selçuk Üniversitesi
Doç. Dr. Songül Keçeci Kurt	Amasya Üniversitesi
Doç. Dr. Uğur Akbulut	Erzurum Teknik Üniversitesi
Doç. Dr. Yasin Topaloğlu	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Yavuz Günaşdı	Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. Yılmaz Karadeniz	Amasya Üniversitesi
Doç. Dr. Yahya Yeşilyurt	Kastamonu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Asuman Karabulut	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Bayram Arif Köse	Artvin Çoruh Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Esat Aktaş	Bayburt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Funda Naldan	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Harun Oy	Ordu Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hatice Gül Küçükbezi	Selçuk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin Kalemli	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi İsmail Baytak	Dicle Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kader Altın	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Kemal Taşcı	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi M. Yasin Taşkesenlioğlu	Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Ali Yılmaz	Uşak Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mevlüt Yüksel	Atatürk Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Muhammed Köse	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Karageçi	Kafkas Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Nurettin Birol	Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Osman Emir	Karadeniz Teknik Üniversitesi

- Dr. Öğr. Üyesi Özgür Tokan** Bartın Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Özkan Dayı Bayburt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Salih Kaymakçı Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Songül Alşan Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Süha Konuk Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Süleyman Lokmacı Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ufuk Erdem Ardahan Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Aktaş Bayburt Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Ziya Keskin Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Dr. Rasoul Arabkhani İran, Zencan Peyam-e Nur Üniversitesi
Dr. Tahir Erdoğan Şahin Emekli Öğretim Üyesi
Farid Bin Massoud University Of Karachi / Pakistan

Sekreteryaya

- Dr. Öğr. Üyesi Kemal Taşcı
Dr.Ogr.Uyesi Kader Altın
Arş. Gör. Fatih Çiçek
Arş. Gör. Mehmet Akif Çetin
Arş. Gör. Özgür Aydın Bekar
Öğr. Gör. Emrah Özbay
Öğr. Gör. Mehmet Akif Ayvaz
Öğr. Gör. Mesut Çağrı Yılmaz
Öğr. Gör. Muharrem Uslu
İsmail Doğan
Battal Atalay

İÇİNDEKİLER

CİLT I

TAKDİM.....	21
URARTU'DA KAYA İŞARETLİ KALELERDEN ÇADIRKAYA KALESİ ALPASLAN CEYLAN	27
KEMAH'TA BİR URARTU VARLIĞI: TAŞBULAK KALESİ VE KAYA MEZARI İBRAHİM ÜNGÖR	55
ERZİNCAN'DA KAYA BASAMAKLI SU TÜNELLİ URARTU KALELERİNDEN BİRİ: KALENİNSIRTI KALESİ NEZAHAT CEYLAN	73
YOK EDİLEN TARİH; YOLLARÜSTÜ KALESİ OKTAY ÖZGÜL.....	89
URARTU'NUN UÇ KALELERİNDEN CENGERLİ KALESİ YAVUZ GÜNAŞDI	108
ARKEOLOJİK BULGULAR IŞIĞINDA ERZİNCAN'A PHRYG GÖÇLERİ ŞEVKET DÖNMEZ	129
ANTİK KAYNAKLARDA ERZİNCAN VE ÇEVRESİ SALİH KAYMAKÇI.....	190
HİTİT ÇİVİ YAZILI KAYNAKLARINA GÖRE KUMMAHA (KEMAH)'NİN SİYASİ VE KÜLTÜREL TARİHİ SERKAN ERDOĞAN.....	203
KEMAH KÜLTÜR VARLIKLARI VE KEMAH KALESİ KAZILARI HÜSEYİN YURTTAŞ -HALDUN ÖZKAN -ZERRİN KÖŞKLÜ -MUHAMMET LÜTFÜ KINDIĞILI -SÜLEYMAN ÇİĞDEM -YASİN TOPALOĞLU	214
XIV.YÜZYILDA ERZİNCAN'IN EKONOMİK CANLILIĞI (NÜMİZMATİK VERİLERE GÖRE) PROF. DR. TUNCER BAYKARA.....	233
XIII-XV. YÜZYILLARDA ANADOLU TİCARET YOLLARI ÜZERİNDE ERZİNCAN AHMET SAFA YILDIRIM	238

MENGÜCÜK BEYİ FAHREDDİN BEHRAM ŞAH DÖNEMİNDE ERZİNCAN VE HAVALİSİ (1165-1225)	
GÖNÜL BAYRAM	258
XIII-XV YÜZYIL SEYAHATNAMELERİNDE ERZİNCAN VE ÇEVRESİ	
KURBAN DURMUŞOĞLU	274
BAYCU NOYAN'IN ANADOLU'DAKİ FAALİYETLERİ	
YUSUF ZİYA KARAASLAN MEHMET TEZCAN	294
TİMURLU KAYNAKLARINA GÖRE ERZİNCAN	
DİLARA ALTAŞ.....	316
ERZİNCAN VE ÇEVRESİNDE MENGÜCEKLİLER DÖNEMİ İLMÎ HAYAT VE İLİM ADAMLARI	
ABDULLAH KAYA	326
MENGÜCEKLİLER DÖNEMİNDE ERZİNCAN'DA KURULAN KÜLTÜREL MÜESSESELER	
ELİF KÖMÜRCÜ	340
MOĞOL İSTİLASI DÖNEMİNDE ERZİNCAN	
NAZAN AYDOĞDU	356
ERZİNCAN'IN İSLAM TOPRAKLARINA KATILMASI	
A. KERİM ÖNER	364
VECİHUDDİN ÖMER B. ABDULMUHSİN EL-ERZİNCÂNÎ'YE NİSBET EDİLEN HÂŞİYE 'ALE'L-FEVÂİDİ'Z-ZİYÂİYYE	
AHMET ŞEN-BAHATTİN ABAK.....	375
ORTAÇAĞ SEYYAHLARININ ANLATIMLARINDA ERZİNCAN'IN KİMLİĞİ	
DERYA COŞKUN	380
ERZİNCAN EMİRLİĞİ'NİN AKKOYUNLU VE KARA KOYUNLU TÜRKMENLERİ İLE İLİŞKİLERİ	
ENSAR MACİT	388
ERZİNCAN VE YASSI-ÇİMEN SAVAŞI	
HASAN GEYİKOĞLU.....	401
VECİHUDDİN ÖMER B. ABDÜLMUHSİN EL-ERZİNCÂNÎ'NİN ET-TEKMİL Fİ İLMÎ'L-USUL ADLI ESERİ	
MÜCAHİT ÇOLAK	417
MUHAMMED BAHAUDDİN ERZİNCÂNÎ	
OSMAN KARAAĞAÇ	436

ERZİNCANLI ÂLİM MUHAMED B. ALİ EL-KARAMANİ EL-ERZİNCANİ'YE AİT "RİSÂLE-İ MERGÛBE-İ SAHÎHA Lİ EBEVEYNİ RESULİLLAH" İSİMLİ ESERİNİN TANITILMASI VE DEĞERLENDİRİLMESİ	
RAMAZAN ÖNAL	444
ÖMER VECİHÜDDİN İBN-İ ABDULMUHSİN ERZİNCÂNÎ'NİN EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE ARAPÇA ESERLERİ	
RUMEYSA BAKIR DAYI	451
MENGÜCÜK BEYİ II. ALÂEDDİN DÂVUD ŞAH DÖNEMİ (1225-1228) ERZİNCAN BÖLGESİ	
SAVAŞ EĞİLMEZ	462
ERZİNCAN'IN COĞRAFİ KONUMUNUN ORTAÇAĞ DÖNEMİ ANADOLU SİYASETİNE ETKİSİ	
KEMAL TAŞCI	474
KIL/SAÇ MOTİFİNİN ERZİNCAN HALK KÜLTÜRÜNDEKİ MİTOLOJİK İZLERİ (NAZAR-BÜYÜ-FAL BAĞLAMINDA KARA İYELER)	
YAŞAR KALAFAT	476
FAHREDDİN BEHRAMŞAH'IN KİŞİLİĞİNİN TÜRKİYE SELÇUKLU- MENGÜCEKLİ İLİŞKİLERİNE TESİRİ	
MESUT ÇITAK.....	492
İLHANLI VE ERATNA DEVLETİ DÖNEMİNDE ERZİNCAN'IN SOSYO EKONOMİSİ	
SİNAN DOĞAN	503
MEVLEVİ KAYNAKLARINA GÖRE ORTAÇAĞ'DA ERZİNCAN	
BERNA GÜLŞAH KARATAŞ	524
AHMED EFLAKİ'NİN MENÂKİBÜ'L- ARİFİN ADLI ESERİNDE YER ALAN ALAEDDİN'İ ERZİNCANİ'NİN FAALİYETLERİ	
MELEK OMAÇ	535
TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ HÂKİMİYETİNDE ERZİNCAN VE ÇEVRESİNDE İKTİSADÎ VE İÇTİMAÎ DURUM	
RÜVEYDA KILIÇ	545
TÜRK MİTOLOJİSİNDEKİ HAYAT AĞACI VE HAYVAN ÜSLUBUNUN ERZİNCAN'DAKİ KÜLTÜR ÖĞELERİNE YANSIMASI	
BATTAL ATALAY - PROF. DR. NAJAT SAYEM KHALİL.....	557

MENGÜCÜKLÜ BEYLİĞİNİN SİYASİ VE SOSYAL HAYATINDA KADININ YERİ VE EVLİLİK YOLUYLA KURULAN DÖNEMİN SİYASİ İLİŞKİLERİ COŞKUN ERDOĞAN	578
TARİHİ COĞRAFYA AÇISINDAN ERZİNCAN KAZASININ YERLEŞME ÖZELLİKLERİ ABDULKADİR GÜL.....	590
BİR TARİHÇİLİK YAKLAŞIMI: TURSUN BEY'İN <i>TARİH-İ EBÜ'L-FETH</i> 'İ (1488) ÜZERİNDEN 1473 OTLUKBELİ SAVAŞI OKUMASI KENAN İNAN	620
16.YÜZYIL SONLARINDA ERZİNCAN'IN TAŞRASI PROF.DR.ÜÇLER BULDUK	638
OSMANLI DEVLETİ'NDE ERZİNCAN'DA KADIN VE VAKIF İLİŞKİSİ PROF. DR. ÜMİT KILIÇ	654
1555-1645 TARİHLERİNDE TRABZON KADI SİCİLLERİNDE ERZİNCANLILAR İLE İLGİLİ KAYITLAR TEMEL ÖZTÜRK.....	666
OSMANLI NÜFUS KAYITLARINA GÖRE ERZİNCAN ŞEHRİNDE YABANCILAR (1264/1848) SÜHEYL SAPAN.....	678
SELÇUKLU'DAN GÜNÜMÜZE ERZİNCAN VAKIFLARI RIFAT GÜNALAN	703
SAFEVÎLERİN ERZİNCAN VALİSİ NUR ALİ HALİFE RURLU VE ANADOLU'DAKİ FAALİYETLERİ NAMİQ MUSALI	719
XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA ERZİNCAN'DAKİ YENİÇERİLERİN ASAYİŞSİZLİĞİNE DAİR TESPİTLER İBRAHİM YILMAZÇELİK- ÖZCAN TATAR.....	752
SON DÖNEM ERZİNCAN NÜFUS DEFTERLERİNE DAİR BAZI DEĞERLENDİRMELER BESİM ÖZCAN	773
MATRAKÇI NASUH'UN ERZİNCAN MİNYATÜRLERİ AYÇA ALPER AKÇAY	800
İNGİLİZLERİN GÖZÜNDEN ERZİNCAN VE YÖRESİ (1893-1906) CENGİZ KARTIN	808

CİLT II

ULUSLARARSI TİCARİ İLİŞKİLERDE ERZİNCANIN ROLÜNE DAİR (XV.- XVII.YÜZYILLAR)	
DİLAVER AZİMLİ	827
ERZİNCAN'DA AÇILAN ASKERİ OKULLAR	
EFDAL AS	833
ERZİNCAN SANCAĞINDA UZUN HASAN KANUNLARININ OSMANLI KANUNLARIYLA İKAMESİ	
ARİF SARI	859
ERZİNCAN'IN XIX. ASIR DİNİ-TASAVVUFİ TARİHİNE DÂİR BİR KAYNAK: RİSÂLE-İ TERCÜME-İ AHVÂL-İ AŞÇI DEDE-İ NAKŞİ-MEVLEVİ	
HALİL BALTAÇI.....	867
ERZİNCAN SANCAĞI'NDA AÇILAN ERKEK RÜŞDİYE MEKTEBLERİ VE MODERN EĞİTİMİN GELİŞİMİNE KATKISI	
HATİP YILDIZ.....	878
YAKINÇAĞ SEYAHATNAMELERİNDE EĞİN (COĞRAFİ, SİYASİ, EKONOMİK VE KÜLTÜREL AÇIDAN İNCELENMESİ)	
İBRAHİM CANER TÜRK.....	913
1758-1765 YILLARI ARASINDA KEMAH KAZASINDAN MERKEZE YANSIYAN DAVALAR (4 NO'LU ERZURUM AHKÂM DEFTERİNE GÖRE)	
MEHMET EMİN ÜNER.....	927
40 NOLU TAHRİR DEFTERİNE GÖRE ERZİNCAN'IN ÇAYIRLI İLÇESİNE BAĞLI BÖLÜKOVA (KISMISOR) KÖYÜNE İSKÂN EDİLEN OĞUZ TÜRKLERİ VE YAKIN DÖNEM NÜFUS HAREKETLİLİĞİ	
NİZAMETTİN PARLAK.....	945
XIX. YÜZYILIN SONLARINDA ERZİNCAN VE ÇEVRESİNDE MÜSLÜMANLAR İLE ERMENİLER ARASINDAKİ MÜNASEBETLER	
OKTAY BOZAN.....	953
ARZ VE MAHZARLAR IŞIĞINDA ERZİNCAN AHALİSİNİN TALEPLERİ	
YAKUP KARATAŞ	972
OSMANLI DÖNEMİ ERZİNCAN KAZASINDAKİ ŞAHİS İSİMLERİNİN MUKAYESELİ BİR DEĞERLENDİRMESİ	
MR. FARİD BİN MASOOD BATTAL ATALAY-ABDULKADİR GÜL.....	990
XVI VE XVII. YÜZYILLARDA ERZİNCAN ŞEHRİNİN NÜFUSU	

AHMET AYDIN	1008
ŞEVKİSTAN ADLI YAZMA ESER VE ERZİNCAN TASAVVUF TARİHİ	
AÇISINDAN ÖNEMİ	
ALPARSLAN KARTAL	1021
OSMANLI ARŞİV KAYITLARINA GÖRE PETROL İŞLETMECİLİĞİ:	
ERZİNCAN, PÜLK	
MURAT BAZ	1029
ERZİNCANLI ÜVEYS VEFA EFENDİ’NİN MEDRESE ISLAHI HAKKINDAKİ	
GÖRÜŞLERİ	
ARZU GÜLDÖŞÜREN	1046
ERZURUM VİLAYET SALNAMESİNE GÖRE ERZİNCAN SANCAĞI	
ASUMAN KARABULUT.....	1057
SEYYAHLARIN VE COĞRAFYACILARIN KALEMİNDEN XVI-XVII.	
YÜZYILLARDA ERZİNCAN	
AZİZ ALTI	1086
İRAN SEFERLERİNDE ERZİNCAN VE ÇEVRESİNDEN YAPILAN	
KATKILAR(1722-1725)	
BEKİR GÖKPINAR.....	1097
19. YÜZYILDA EĞİTİM ALANINDAKİ FAALİYETLERE VE AÇILAN	
MEKTEPLERE ERZİNCAN SANCAĞINDAN ÖRNEKLER	
ELA ÖZKAN.....	1110
ERZİNCAN OVASI’NDA FIRAT (KARASU) NEHRİ’NİN 1896 YILI TAŞKINI	
VE ISLAH PROJESİ	
ESAT AKTAŞ	1126
MUHAMMED EL-ME’MUN B. ABDÜLVAHHAB EL-ERZİNCÂNÎ’NİN	
MODERN PSİKOLOJİYE VE DİN PSİKOLOJİSİNE DAİR BAZI TESPİTLERİ	
FATİH KANDEMİR	1144
EVLİYALAR ŞEHİRİ ERZİNCAN TÜRBELERİ	
FUNDA NALDAN.....	1153
MAARİF MÜFETTİŞİ ALİ RIZA EFENDİ’NİN GÖZLEMLERİYLE 1900	
YILINDA ERZİNCAN	
M. YASİN TAŞKESENLİOĞLU	1176
İRAN- TÜRKİYE TİCARİ MÜNASİBETLERİNDE, TEBRİZ- ERZİNCAN	
TRANSİT TİCARİ YOLU	

MAOSUMEH DAEİ	1188
2617 NUMARALI 1841 TARİHLİ GERCANİS (REFAHİYE) NÜFUS DEFTERİNE GÖRE GERCANİS KAZASININ DEMOGRAFİK VE SOSYO İKTİSADİ YAPISI	
MUHAMMED KÖSE-İ. KURTCEBE AKKUŞ-İSMAİL DOĞAN.....	1196
2611 NUMARALI 1841 TARİHLİ EĞİN (KEMALİYE) NÜFUS DEFTERİNE GÖRE EĞİN KAZASINDAKİ MÜSLÜMAN AHALİNİN DEMOGRAFİK VE SOSYO İKTİSADİ YAPISI	
OSMAN GÜRCAN-MUHAMMED KÖSE	1215
2753, 2754 VE 3823 NUMARALI TERCAN NÜFUS DEFTERLERİNİN TAHLİL VE DEĞERLENDİRMESİ	
MUHAMMED KÖSE- MERVE ŞADIYE KAYSER.....	1232
19. YÜZYIL SONLARINDA ERZİNCAN'DA İDARÎ, SİYASÎ SOSYAL VE DİNÎ HAYAT	
NURETTİN BİROL.....	1248
16. YÜZYIL OSMANLI TARİHÇİLERE GÖRE OTLUKBELİ SAVAŞI SÜLEYMAN LOKMACI-İSMAİL DOĞAN-YUNUS YANAR.....	1287
ERZİNCANLI MÜFTÜZÂDE MEHMED (MUHAMMED) SÂDİK'IN MANTIK ÇALIŞMALARI	
TURGUT AKYÜZ.....	1299
ERZİNCAN VAKFİYELERİ VE DEĞERLENDİRMESİ	
YASİN TAŞ	1313
HURUFAT DEFTERLERİNE GÖRE ERZİNCAN KAZASINDA VAKIF HİZMETLERİ	
YASİN TAŞ	1327
TARİHÎ SEYİR İÇİNDE ERZİNCAN'DA MEVLEVİLİK VE SON POSTNİŞİN KEMAHLI İBRAHİM HAKKI EFENDİ	
YUSUF BABÜR	1348
ŞEYH CÜNEYT'TEN ŞAH İSMAİL'E KIZILBAŞ VARSAKLAR KEMAH FEDAİLERİ)	
HÜSEYİN DEMİRBAĞ-ALİ SİNAN BİLGİLİ	1359
OSMANLI DEVLETİ'NİN SON DÖNEMLERİNDE ERZİNCAN HAPİSHANESİ MUHARREM USLU	1388
BİR TAŞRA ZORBASI: TERCANLI HALİT VE FAALİYETLERİ	

MURAT ALANDAĞLI	1422
ERZURUM AHKÂM DEFTERLERİNE GÖRE XVIII. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA ERZİNCAN SANCAĞINDA BORÇ- ALACAK İLİŞKİLERİ (H 1155-1198 / M 1742-1796)	
RUKİYE ÖZDEMİR	1442
ERZİNCAN MEDRESELERİ	
HACI HASAN İÇLİ.....	1457
OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E TERCANLI DEVLET ADAMLARI	
ÖMER FERİT İMLAK	1474
XVIII.-XIX. YÜZYILLARDA ERZİNCAN TARİHİ İÇİN ÖNEMLİ BİR KAYNAK: ERZURUM AHKÂM DEFTERLERİ	
HİKMET ÇİÇEK.....	1488
SULTAN II. ABDÜLHAMİD DEVRİNDE ERZİNCAN SANCAĞI	
SERTAÇ DEMİR.....	1499
HACI İZZET PAŞA VE ERZİNCAN DAKİ ESERLERİ	
KADİR AŞCI.....	1517
OSMANLI DÖNEMİ ERZİNCAN'DA PARA VAKIFLARI	
FATİH ÇİÇEK.....	1549
OSMANLI KRONİKLERİNE GÖRE ŞAH İSMAILİN ERZİNCAN VE HAVALİSİNDEKİ FALİYETLERİ	
MEHMET KOÇYİĞİT	1559
02720 NUMARALI NÜFUS DEFTERLERİNİN TANITIMI VE DEĞERLENDİRİLMESİ	
ESRA HAVZA.....	1568
2612 NO'LU EĞİN NÜFUS DEFTERİ'NİN TANITIMI VE DEĞERLENDİRİLMESİ	
ÖZGE ÖZDEMİR.....	1576
KURULUŞUNDAN OSMANLI İMPARATORLUĞU'NA SOSYAL, SİYASAL VE KÜLTÜREL DÖNÜŞÜME BİR ÖRNEK: KEMALİYE (EĞİN) KASABASI	
CEM İDEM	1585
ERZURUM AHKÂM DEFTERLERİNE GÖRE XVIII. YÜZYIL ORTALARINDA ERZİNCAN'DAKİ ASAYİŞ SORUNLARI VE DEVLET MERKEZİNİN BU SORUNLARA GETİRDİĞİ ÇÖZÜM ÖNERİLERİ (1155-1171/1742-1757)	
GÜRSEL DURMUŞ.....	1602

CİLT III

BAŞBAKAN DR. REFİK SAYDAM'IN 1939 ERZİNCAN DEPREMİ SONRASINDA ERZİNCAN SEYAHATI HİKMET ZEKİ KAPCI.....	1623
CUMHURİYET TARİHİNDE TERCAN'IN İDARİ-SOSYAL VE EKONOMİK YAŞAMINI ETKİLEYEN GELİŞMELER İSMAİL EYYUPOĞLU- DOĞAN KOÇAK	1635
BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI'NDA, ERZİNCAN BÖLGESİNDE TÜRK ORDUSUNUN ASKERİ HAREKÂTI HÜSNÜ ÖZLÜ	1657
DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE ERZİNCAN'IN İDARİ YAPISI VE NÜFUSU (1950-1960) BİLAL TUNÇ	1676
ERZİNCAN'DA ÇOK PARTİLİ SÜREÇTE PARTİLER ARASI MÜCADELE (1946-1960) ERDEM YAVUZ.....	1689
1939 DEPREMİ SONRASI ERZİNCAN YENİŞEHİR ALANINDA YAPILAN BİR HEYKEL: İNÖNÜ ANITI ERDEM YAVUZ.....	1708
ERZİNCAN NÜFUSUNUN İSTATİSTİKSEL ANALİZİ SELAHATTİN YAVUZ	1719
SÜMERBANK ERZİNCAN İPLİK FABRİKASI'NIN KURULUŞU CELALEDDİN ERDOĞAN.....	1732
1925-1928 YILLARI ARASI DEVLET SALNAMESİNDE ERZİNCAN VİLAYETİ RECEP KANKAL.....	1745
BİRİNCİ DÖNEM TBMM'DE ERZİNCAN MİLLETVEKİLLERİ VE SİYASİ FAALİYETLERİ ALİ ÇAKIRBAŞ	1774
ERZİNCAN TARİHİNDE YURT GEZİLERİ; ŞEREF AKDİK ALPASLAN AKPINAR	1794
DİN EĞİTİMİ ÖZELİNDE ERZİNCAN: DÜNÜ VE BUGÜNÜ MEHMET ZEKİ GÖKSU- SÜMEYYE YAMAK.....	1816

I. DÜNYA HARBİ'NDE KAFKAS CEPHESİ'NDE TEHCİR VE ERZİNCAN ERMENİ MEZALİMİ	
NURAN KILAVUZ.....	1835
20. YÜZYILIN BAŞLARINDA ERZİNCAN'DA KURULAN ERMENİ KOMİTESİ "ARZONYAN" ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	
RUHAT ALP	1847
ERZİNCAN'DA BULUNAN 3'ÜNCÜ ORDU'NUN; KURULUŞU, FAALİYETLERİ, ERZİNCAN'DA KONUŞLANDIRILMASI VE ASKERİ KİŞLA- OKUL ALANLARI	
SONGÜL ALŞAN-AHMET KÖSEM	1884
27 MAYIS 1960 ASKERÎ DARBESİ'NİN ERZİNCAN BASININA YANSIMALARI SÜLEYMAN ÂŞIK	1898
ERZİNCAN'IN YETİŞTİRDİĞİ HATTAT VE RESSAM: RAFET KAVUKÇU	
ADEM DÖLEK	1909
<i>ERZİNCAN SÜRGÜNÜ: SÜRGÜNÜ İÇİNDE TAŞIYAN CEMAL SUREYA</i>	
LÜTVİYYE ASGERZADE.....	1920
HARF İNKİLÂBININ YAYGINLAŞTIRILMASINDA ERZİNCAN'DA KURULAN HALKODALARININ TÜRKÇE OKUMA-YAZMA FAALİYETLERİ	
NURİ YAVUZ- ABDULLAH KARA.....	1931
ROMANYA'DAN ERZİNCAN'A 1939 DEPREMİNDE UZANAN YARDIMELİ SEBAHATTİN ŞİMŞİR	1956
ERZİNCAN SÜMERBANK BEZ FABRİKASI YERLEŞKESİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	
MERVE UMA Y KEÇECİ.....	1971
ERZİNCAN VALİLERİNDEN ALİ KEMALİ BEY (AKSÜT)	
ÖMER FARUK KAYSER	1988
ŞEYH HACI FEVZİ EFENDİ'NİN (1864 - 1924) SİYASİ GİRİŞİMLERİ, MİLLİ MÜCADELE VE TBMM'DEKİ ROLÜ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	
SEMİN GÜNAYDIN.....	1996
1939 BÜYÜK ANADOLU DEPREMİ VE ULUSLARARASI İNSANİ YARDIM SEFERBERLİĞİ	
RESUL KÖSE	2004
12 EYLÜL 1980 DARBESİ SÜRECİNDE ERZİNCAN İLİNDEKİ SOSYO EKONOMİK GELİŞMELERİN YEREL BASINDAKİ YANSIMALARI	

YUSUF ZİYA KESKİN-MURAT YAŞAR ŞENGÜL	2030
1980 ASKERİ DARBESİ ÖNCESİ ERZİNCAN'DA TOPLUMSAL KAOS:	
ERZİNCAN OLAYLARI	
AYŞEGÜL AYDIN-ZÜHRE AYVAZ	2048
ERZİNCAN İLİ ÜZÜMLÜ İLÇESİ GÖLLER KÖYÜNÜN TARİHİ VE BU	
KÖYDE YAŞAYAN OCAK VE AŞİRETLERİN ETNİK KÖKENLERİ	
ALİRIZA ÖZDEMİR	2072
ERZİNCAN' DA MEVCUT BİNALARIN BÖLGESEL AFET RİSK	
DAĞILIMININ SOKAKTAN TARAMA YÖNTEMİYLE BELİRLENMESİ:	
FATİH MAHALLESİ ÖRNEĞİ	
AYŞE BAŞGÖZE-ARZU GÜNCÜ	2086
ERZİNCANIN TARİHİ MESELELERİ ARAP VE FARS KAYNAKLARINDA.....	
<i>ARAŞ İFTİHARİ</i>	2104
ERZİNCAN'DAN YOLU GEÇEN ÜÇ SANATÇI: CEMAL TOLLU, REFİK	
EPİKMAN, NEŞ'E ERDOK	
EVREN KAVUKCU	2111
KEMALİYE KAPI TOKMAKLARI	
<i>AYŞE ASLİHAN EROĞLU-TÜRKAN SARP</i>	2129
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN TARİHİ DİZİLERİ SEYRETMELERİNDEKİ	
KÜLTÜREL ETKENLER VE YAŞAM DOYUMLARI	
FİKRET GÜLAÇTI-ZEYNEP ÇİFTÇİ	2154
ERZİNCAN HALK KÜLTÜRÜNDE GEÇİŞ DÖNEMİ TÖRENLERİ (DOĞUM-	
EVLENME-ÖLÜM)	
NECDET TOZLU	2174
ERZİNCAN KENT HAFIZASININ İMGE MEKANLARI: MUVAKKAT KENT	
ARZU GÜNCÜ-AYŞEGÜL AYDIN	2214
TRT REPERTUARINDAKİ ERZİNCAN TÜRKÜLERİ	
DOĞAN KAYA	2236
ERZİNCAN'IN TARİHSEL GEÇMİŞİNİN ANAHLARI	
TAHİR ERDOĞAN ŞAHİN.....	2247
YUKARI FIRAT HAVZASI DOKUMACILIK KÜLTÜRÜNE AİT ETNOGRAFİK	
BİR NESNE OLAN AĞIRŞAKLAR VE SERAMİK SANATI BAĞLAMINDA	
KİŞİSEL UYGULAMALAR	
YASEMİN GÜL	2285

FRANSIZ BASININDA ERZİNCAN	
HİCABETTİN SARI.....	2311
VOLKAN BURAK MUMCU.....	2324
GENÇLİK VE SPOR İL MÜDÜRÜ	
ERZİNCAN'DAKİ BAZI ETNOGRAFİK EŞYALAR ÜZERİNE	
DEĞERLENDİRMELER	
ABDULKADİR GÜL GÜL YILDIRIM	2326
ERZİNCAN İLİ ÜZÜMLÜ İLÇESİNE BAĞLI GÖLLER KÖYÜNDEN	
DERLENEN ANLATI VE İNANÇ UNSURLARININ TÜRK KÜLTÜRÜNDEKİ	
YERİ	
ÖZLEM DAĞDELEN	2377
TABU VE CEZA BAĞLAMINDA ERZİNCAN EFSANELERİ	
ÖZLEM DAĞDELEN	2383
ERZİNCAN İLİ BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİNİN TARİHSEL ARKA PLANI VE	
TÜRKİYE'NİN BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİNE KATKISI	
ÜMİT İNCEKARA-SALİH DOĞAN	2394
ERZİNCAN'IN BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİĞİ	
ALİ DEMİRSOY.....	2409
ERZİNCAN TÜRKÜLERİNDE KAYNAK KİŞİLER	
ERSAN ÇİFTÇİ, FERDİ KARAÖNÇEL, MESUT ERCAN	2439
ERZİNCAN TÜRKÜLERİNİN İLÇELERE GÖRE RİTMİK ANALİZİ	
ERSAN ÇİFTÇİ, FERDİ KARAÖNÇEL, MESUT ERCAN	2469
KENT TARİHÇİLİĞİNE KATKI: ERZİNCAN TARİHİ ÜZERİNE YAPILMIŞ	
LİSANSÜSTÜ ÇALIŞMALARA DAİR DEĞERLENDİRMELER	
HAKAN KORKMAZ	2481
POPÜLER GÖRSEL KÜLTÜRDE İMGELERİN İNCELENMESİ: ÇEVİRİMİÇİ	
ORTAMLAR	
EBRU GÜLER	2493
TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE TASVİR SANATINDA ERZİNCAN	
SELMA TAŞKESEN	2502
ÖZETLER	2519
FOTOĞRAFLAR.....	2579

ERZİNCANLI MÜFTÜZÂDE MEHMED (MUHAMMED) SÂDİK'IN MANTIK ÇALIŞMALARI

Turgut AKYÜZ¹
Özet

Erzincanlı bir alim olan Mehmed (aslında Muhammed) Sâdik, Erzincan müftüsü olarak görev yapmış, daha sonra İstanbul'a taşınmış ve burada miladi 1808 / hicri 1223 senesinde vefat etmiştir. Mantık ve Arap Dili Belagatı alanında eserler kaleme almıştır.

Bu bildiride Mehmed Sâdik'in ilmi hayatı ve özel olarak da Mantık çalışmaları üzerinde durmak istiyoruz. Müellif, Mantık alanında birçok hâşiye kaleme almıştır. Hâşiyeler genel olarak, asıl eser üzerine yazılan şerhleri izah etmek veya tamamlamak için kaleme alınmış değerli çalışmalardır. Zaman zaman hâşiyeler gereksiz tekrarlar şeklinde değerlendirilse de bu kanaat yanlıştır. Zira bazen bir alim, o alanda yazılan ilk esere hürmeten kendi yazdığı esere yeni bir ad vermemiş ve bu alanda yazılan ilk ve otorite kabul edilen eserler üzerinden kendi çalışmalarını yürütmüştür. Bu yüzden bazı şerh ve hâşiyelerin, asıl eserden daha üstün olduğu ve hatta bazen yeni bir eser halini aldığı durumlara şahit oluyoruz.

Anahtar Kelimeler: Erzincanlı Mehmed Sâdik, Kazvinî, Kâtibî, Kutbuddîn er-Râzî, Şemsiyye, Âdabu'l-bahs ve'l-münâzara, tasavvurât, tasdikât, Şah Çelebi en-Niksârî, Şah Hüseyin el-Antakî.

ERZİNCANLI MUFTUZÂDAH MEHMED (MUHAMMAD) SÂDİQ'S WORKS ON LOGIC

Summary

Mehmed (actually Muhammad) Sâdiq, a scholar from Erzincan served as the Mufti of Erzincan and then moved to Istanbul, and passed away in 1223/1808 there. He is the author of works in the field of Logic and Arabic Language-Balâgah.

In this paper, we would like to focus on the intellectual life of Mehmed Sâdiq and his Logic studies in particular. He is the author of many annotations in the field of Logic. In general, the annotations are valuable works written to explain or complete the commentaries on the original works. Although the annotations are considered unnecessary repetitions from time to time, this opinion is wrong. Because sometimes a scholar did not give a new name to his own work, in honor of the first work written in the field and carried out his studies on the basis of first and authoritative works. Therefore, we witness some of the situations in which commentaries and annotations are superior to the original work and sometimes even become a new work.

Keywords: Erzincanlı Mehmed Sâdiq, Qazvinî, Kâtibî, Qutb al-dîn al-Râdzî, Shamsiyyah, Âdab al-bahs va al-munâzara, conceptions, assents, Shah Chelebi al-Niksârî, Shah Huseyin al-Antaqî.

Giriş

¹ Dr. Öğr. Üyesi. Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Mantık Anabilim Dalı, turgutakyuz@hotmail.com.tr, ORCID: 0000-0002-1763-6289.

Müftüzâde Muhammed Sâdık veya Mehmed Sâdık olarak bilinir. Bazen Mehmed Sâdık Erzincânî (v. m.1794 / h.1209) ile karıştırılmıştır. Doğum tarihi ve hayatı hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Bir ara Erzincan müftülüğü yapmıştır. 1802 (Rûmî 1216) senesinde Huzur Dersleri'ne (Sultanın da katıldığı ilim meclisleri) mukarrir olarak katılmıştır. 1808 veya 1809 (hicri 1223) senesinde vefat etmiştir. Mezarının İstanbul Karacaahmet Mezarlığı'nda olduğu kayıtlıdır.²

Arap dili belagati ve Mantık ilimleri alanında eser vermiştir.

Eserleri

1. Şemsiyye Şerhi

Asıl adı *er-Risâletü 'ş-Şemsiyye*'dir. *eş-Şemsiyye fî kâvâidi'l-mantukiyye* olarak da isimlendirilmiştir. Miladi 1277 / hicri 675 senesinde vefat etmiş olan Necmeddîn el-Kâfîbî el-Kazvinî tarafından kaleme alınmıştır. Kısaca *Şemsiyye* olarak bilinmektedir.

Şemsiyye, yüzyıllarca Osmanlı medreselerinde okutulmuş ve üzerine çok sayıda şerh ve hâşiye kaleme alınmış bir metindir. Eserin önemli şerhleri şunlardır:

- İsfereyânî (v. m.1538 / h.945) şerhi,
- Meybûdî (v. m.1504 / h.910) şerhi,
- Seyyid Şerif Cürcânî (v. m.1414 / h.816) şerhi (veya haşiyesi),
- Taftazânî (v. m.1390 / h.792) şerhi.

Fakat en meşhur şerhi miladi 1364 / hicri 766 senesinde vefat etmiş olan Kutbuddîn er-Râzî et-Tahtânî'nin *Tahrîru kavâidi'l-mantukiyye fî şerhi'r-risâletü 'ş-şemsiyye* adlı şerhidir.

Mehmed Sâdık Efendi, Tahtânî'nin bu meşhur şerhine ve ayrıca Seyyid Şerif'in haşiyesine, haşiye kaleme almıştır.³

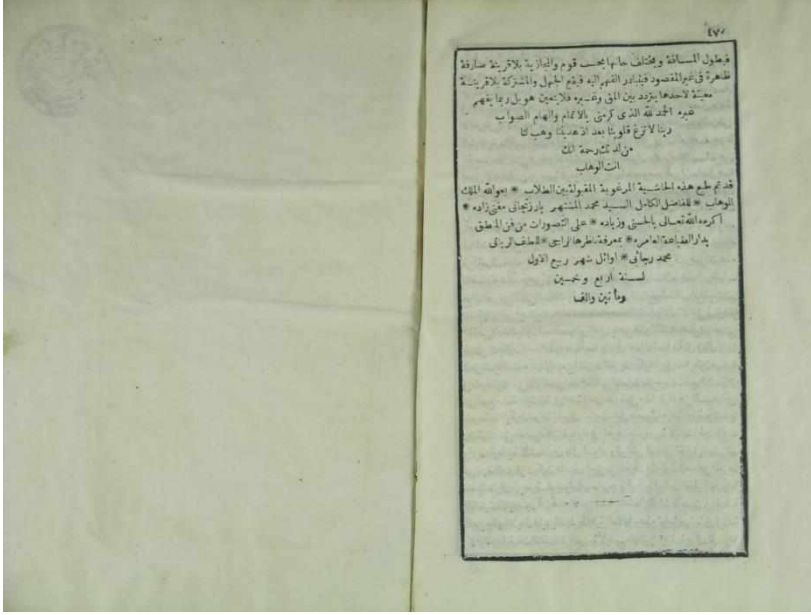
² Erol Kaya, Erzincanlı Son Devir Uleması, Erzincan Üniversitesi Yayınları, 2017, s. 205.; Ayrıca bkz. Hüseyin Yazıcı, "Müftüzâde Mehmed Sâdık", TDVİA, c. EK-2, İstanbul: 2016, s. 338-339.

³ Bkz. Süleymaniye Kütüphanesi, İzmirli İsmail Hakkı Koleksiyonu, no: 1704.

Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesi 2907 numarada kayıtlı nüshanın ilk sayfaları.

Şemsiyye, ortalama 30 sayfa hacminde bir eserdir.⁴ Mantık özeti olarak kaleme alınmıştır ve mantığın Kategoriler hariç diğer bütün konuları içinde mevcuttur. Râzî'nin şerhi ise ortalama 150 sayfa civarındır. Fakat sadece ilk bölümün (yani tanım bahsinin) Müftüzâde tarafından yapılan haşiyesi 470 sayfadır.

Eserin tasavvur kısmının uzun tutulması; klasik mantığın “mahiyet teorisi” üzerine inşa edilmesidir. Ayrıca Kelam ve Fıkıh gibi ilimlerde; lafız-delalet bahisleri ve tanım konuları önem arz etmektedir.

Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesi 2907 numarada kayıtlı nüshanın son sayfası.

İkinci (önergeler bahsi) ve üçüncü (kıyas konuları) bölümün haşiyesi ise yaklaşık 300 sayfa civarındır.⁵

Şemsiyye'nin içindekileri şu şekilde tablolaştırabiliriz:

Giriş:	1. Mantık ilminin tanımı, konuları ve faydası. 2. Mantık ilminin konusu.
Birinci Bölüm: Müfred lafızlar.	1. Lafızlar. 2. Müfred manalar. 3. Küllilik ve cüzilik. 4. Tanımlar.
İkinci Bölüm: Önergeler.	1. Yüklemli önergeler: a. Önergelerin niceliği. b. Önergelerin niteliği.

⁴ Bkz. Necmeddîn el-Kazvîni el-Kâtibî, er-Risâletü'ş-Şemsiyye, thk.tkd. Mehdi Fazlullâh, Beyrut: 1998, s. 203-233.

⁵ Bkz. Süleymaniye Kütüphanesi Darulmesnevi Koleksiyonu, no: 327.

	c. Udûl ve tahsil. d. Kipler. 2. Şartlı önermeler. 3. Önermeler ile ilgili diğer meseleler: a. Tenakuz. b. Aksi müstevi. c. Aksi nakız. d. Telâzümü şartiyyât.
Üçüncü Bölüm: Kıyas.	1. Kıyas Nedir? 2. Karışık öncüllü kıyaslar. 3. İktirani kıyaslar. 4. İstisnai kıyaslar.
Sonuç	1. Kıyasın içeriği ve öncülleri yani beş sanat. 2. İlimin tarifi ve ilimlerin konuları.

2. Âdâb Şerhi

Asıl adı *Âdâbu'l-bahs ve'l-münâzara* olan eser Şemseddîn es-Semerkandî'ye (vefatı miladi 1284 / hicri 683) tarafından kaleme alınmıştır. Modern tabirle “araştırma ve tartışma yöntemi” diyebileceğimiz eser; aslında Mantık ilminin konularından seçilmiştir. Özet olarak eserin konusunun; ilmi müzakere, eğitim ve ilmi tartışmalar olduğunu söyleyebiliriz. Bahs, kavramı, cedel kavramı ile aynı anlamı ifade etmektedir. Bu gibi konularda; “cedel” ve “külli kaideler” adlı risaleler de bulunmaktadır. Adudüddîn el-Îcî (v. m.1355 / h.756) ve Taşkoprüzâde (v. m.1560 / h.968) tarafından da *Âdâbu'l-bahs* kaleme alınmıştır.

Semerkandî'ye ait eserin birçok ve şerh ve haşiyesi bulunmaktadır. Bunlardan en meşhurları şunlardır.

- Kâşî (v. m.1350 / h.750),
- Celâleddîn ed-Devvânî (v. m.1512 / h.918),
- Kefevî (),
- Molla Fenârî (v. m.1486 / h.891),
- Saçaklızâde (v. m.1732 / h.1145),
- Niksarlı Hüseyin Şah Çelebi (v. m.1514 / h.920),
- Antakyalı Şah Hüseyin (v. m.1718 / h.1130).

Mehmed Sâdık Efendi, Niksarlı Hüseyin Şah Çelebi ve Antakyalı Şah Hüseyin tarafından yapılan haşiyelere “hüseyiniye” adıyla hâşiye kaleme almıştır. Semerkandî'nin asıl eseri 20 sayfa civarında olup bu haşiye 200 sayfa civarındadır.

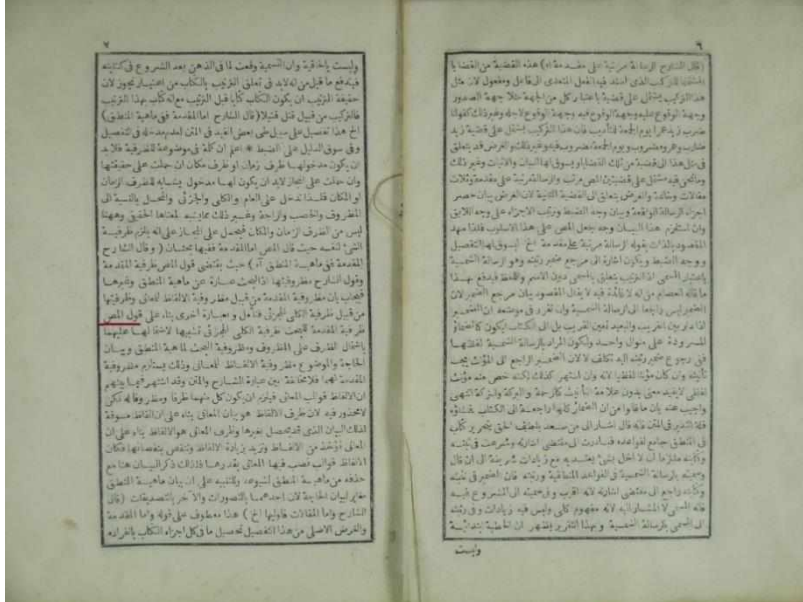

	<ol style="list-style-type: none"> 6. Şart. 7. Tam illet. 8. Talil. 9. Mülâzeme. 10. Deverân. 11. Münâkaza. 12. Muâraza. 13. Nakz. 14. Müstened.
İkinci Bölüm: Araştırma ve Tartışma Usulü.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Gasp. 2. Muaraza ve nakz.
Üçüncü Bölüm: İlave Meseleler.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kelâm bahisleri. 2. Hikmet bahisleri. 3. Hilâf bahisleri.

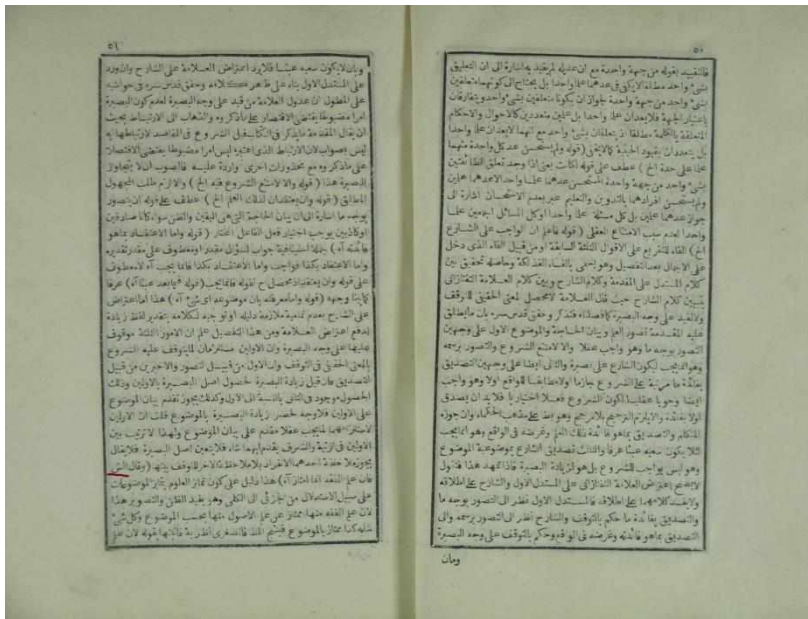
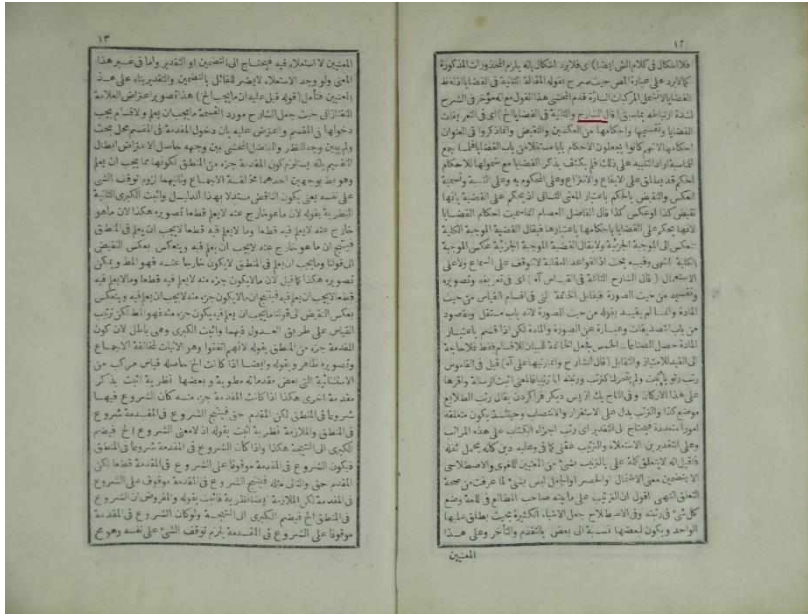
Şemsiye Şerhi'nin Önemi

Haşiyede Kazvîni'den "Musannif"; Kutbuttîn er-Râzî'den ise "Şârih" olarak bahsedilmektedir. Genelde metin için musannif "mim-sad"; şarih ise "şın" harfî ile kısaltılarak verilmiştir.⁶

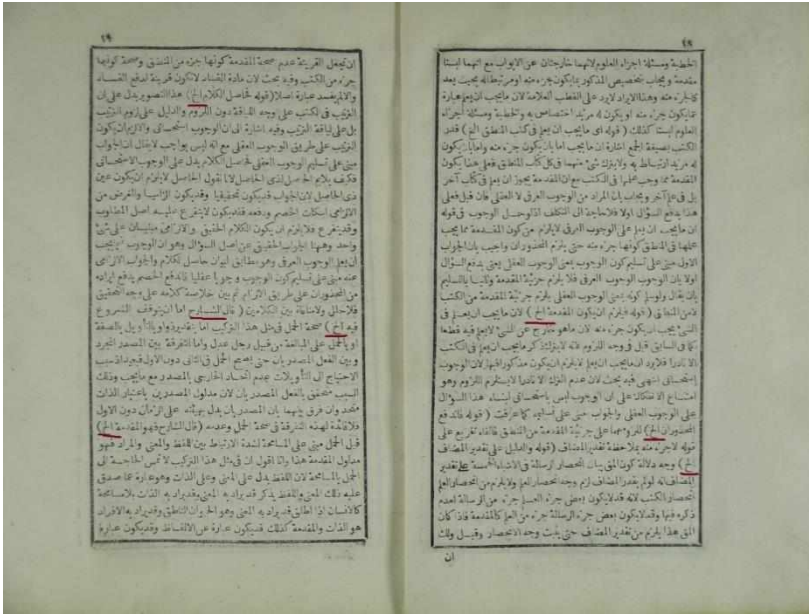
⁶ Mehmed Sâdık Efendi, Hâşiyeye ala't-tasavvurât (min şerhi'ş-şemsiyye), s. 7, 12, 51.

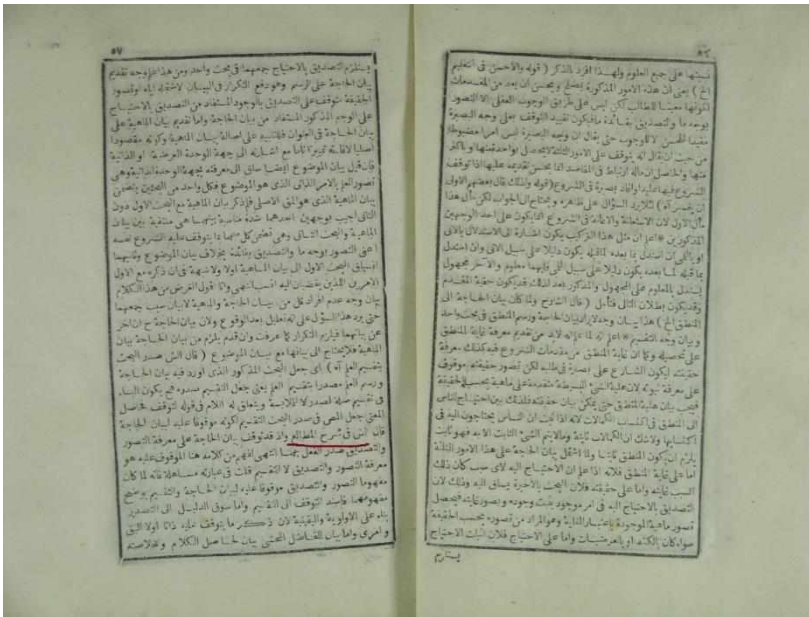

Mehmed Sâdık Efendi, haşiyesinde, metnin tamamını vermek yerine ibarenin baş tarafını almış ve “ilâ âhîr” ifadesi ile devam etmiştir.⁷

⁷ Bkz. Mehmed Sâdık Efendi, a.g.e., s. 18, 19.

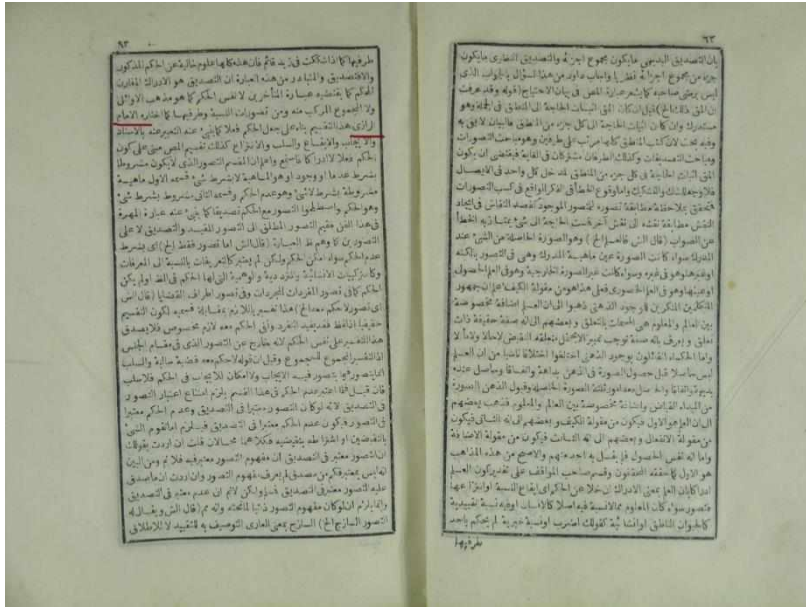
Haşiyede şarihine diğer eserlerine de atıf bulunmaktadır.⁸

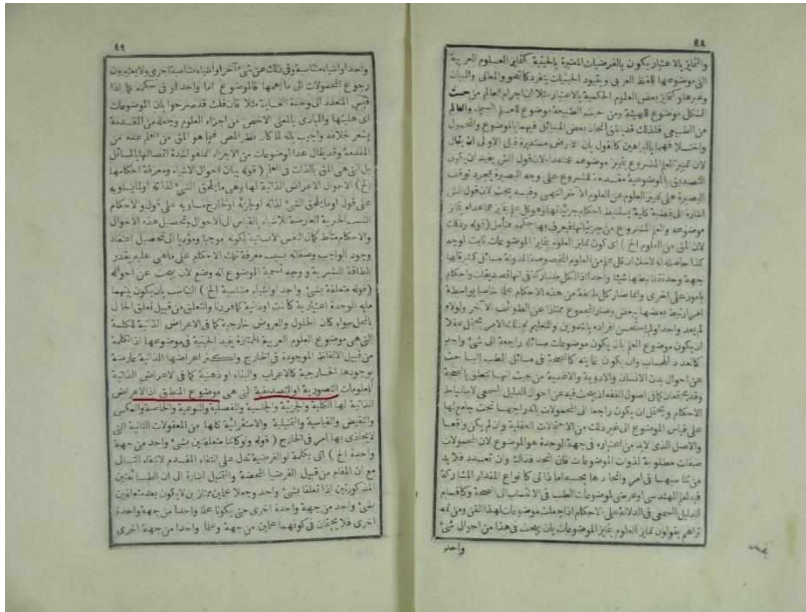
Ayrıca eserde Fahreddin er-Râzi'ye de "imam" lakabıyla atıf yapılmıştır.⁹

⁸ Mehmed Sâdık Efendi, a.g.e., s. 57.

⁹ Mehmed Sâdık Efendi, a.g.e., s. 62.

Müellife göre Mantık ilminin konusu bilgimiz; yani tasavvur ve tasdiklerdir. Ayrıca mantık bu iki tür bilginin arazi zâtiyyeleri olan küllik, cüzilik gibi meseleleri konu edindir.¹⁰

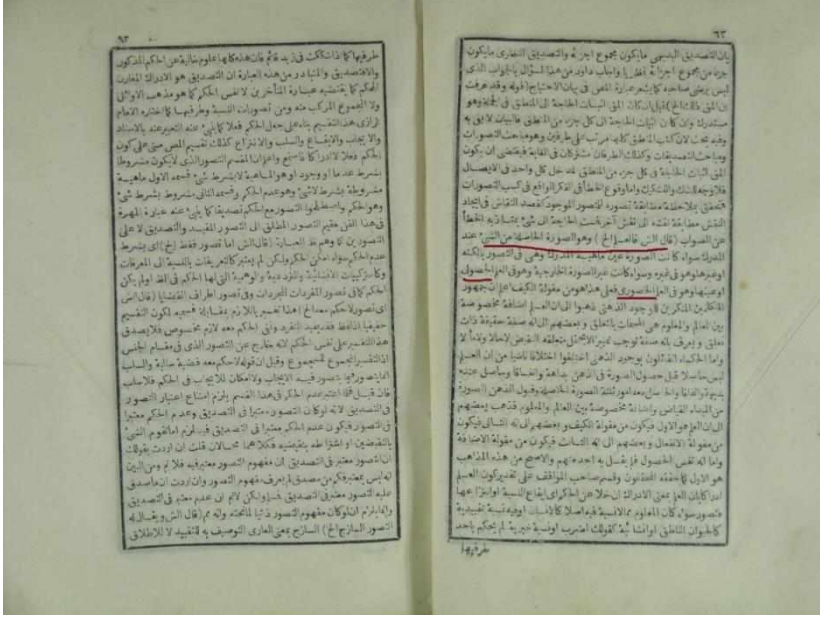

Müellif, tasavvur ve tasdik ilişkisine dair tartışmalardan haberdardır ve tasavvur bilgisinin tasdikten önce olduğunu; tasdik bilgisinin ise tasavvuru bilmeyi gerektirdiğini ifade etmektedir.¹¹

¹⁰ Mehmed Sâdık Efendi, a.g.e., s. 49.

¹¹ Mehmed Sâdık Efendi, a.g.e., s. 57vd.

Metinde bilgi (ilim), eşyanın zihindeki sureti olarak tarif edilmiştir.¹² Ayrıca husûlî (ilim yani duyulara dayalı bilgi) ve huzûrî (marifet yani bilgisi duyularla elde edilemeyen şeylere dair iç gözlemlerle elde edilen bilgi) bilgi tanımlarına da yer verilmiştir.

Eserde bilgi dörde ayrılmıştır ki burada klasik teori esas alınmıştır:

His yani duyuyu verisi.
İlk soyutlama yani tevehhüm.
Soyutlanan bilgilerin saklanması yani tahayyül.
Akıldaki suret yani taakkul.

Müellife göre son üç aşama tasavvurda dahildir.¹³ Meselenin daha iyi anlaşılması için insan aklının temel işlevlerini burada bir tablo ile göstermek istiyoruz:

Aklın Temel Bilme Fonksiyonları ve Aşamaları

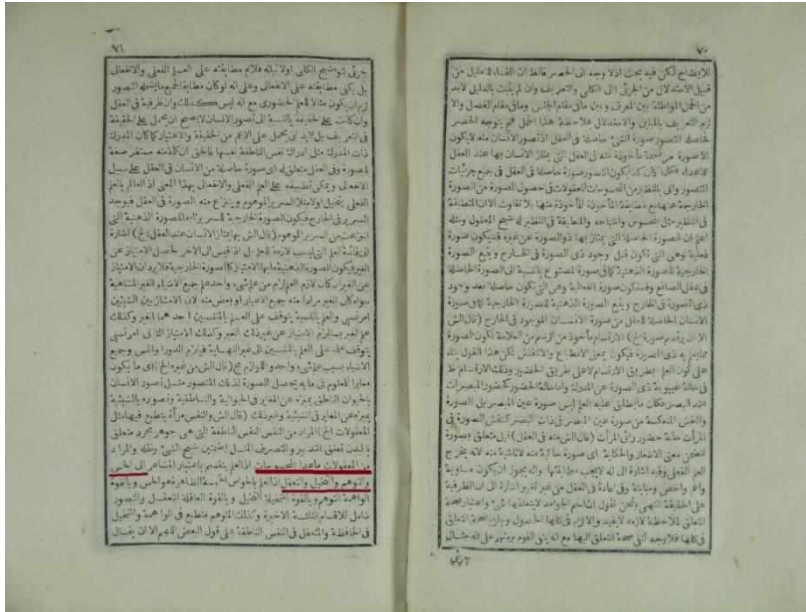
Aşama	Tasavvur Bilgisi	Tasdik ve Hüccet Bilgisi
İdrak, şuur veya likâ yani alma aşaması	Zihin-Fehm-Teemmül (müdrîke de bu aşamaya dahildir)	Fehm

¹² Mehmed Sâdık Efendi, a.g.e., s. 62.

¹³ Mehmed Sâdık Efendi, a.g.e., s. 71.

İşleme aşaması	Mutasavvira	Mütehayyile veya mütevehhime
Saklama aşaması	Zâkire	Zâkire veya hafıza ¹⁴
Geri çağırma ve üretme aşaması	Tezekkür	Teffekkür, hads, zeka ¹⁵

Mehmed Sâdık Efendi, kavramların kendi başlarına doğruluk veya yanlışlık ile nitelenemeyeceğini veya özne-yüklem olamayacağını; ancak birbirine nispetle özne-yüklem olabileceklerini ifade etmiştir. Ki bu nispete hüküm diyoruz. Hüküm, bir şeyin, bir başka şeyde olup olmadığına dair ifadedir.¹⁶

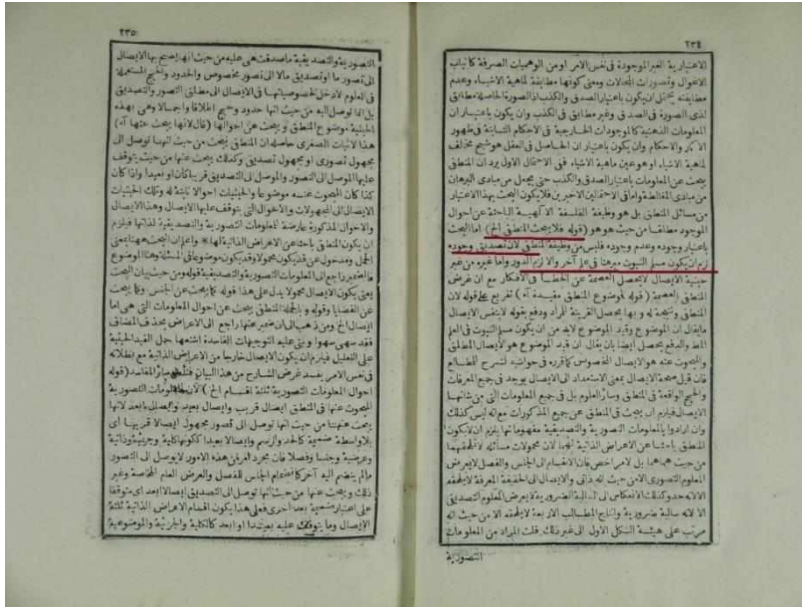
Yine müellif, mantığın konusunun özne veya yüklem varlığı olmadığını; mantık ilminin öznenin bu yüklemle yüklenmesiyle ilgilendiğini ifade etmektedir.¹⁷ Zira varlık sorusu, metafiziğin konusudur ve ayrıca her ilim baştan kendi konusunun varlığını kabul eder. Mantık ilminde bilimsel bir soru olan “(var) mı” sorusu ise özne veya yüklem varlığına dair değil yüklem öznde bulunup bulunmadığına dair bir sorudur.

¹⁴ Fahreddin er-Râzî, Şerhu'l-işârât ve't-tenbîhât, thk. Ali Rıza Necidzade, Tahran: 1383h, II/249.

¹⁵ Bkz. Fahreddin er-Râzî, el-Mantuku'l-Kebîr, Tahkik ve İnceleme Turgut Akyüz, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul: 2017, p. 1300-1302.

¹⁶ Mehmed Sâdık Efendi, a.g.e., s. 78vd.

¹⁷ Mehmed Sâdık Efendi, a.g.e., s. 234.

Sonuç

Mehmed Sâdık Efendi'nin eserlerine baktığımızda iyi bir eğitim aldığını görüyoruz. Zira mantık konularına hakimdir ve klasik dönem tartışmalardan da haberdardır. Ayrıca atıflara baktığımızda önemli mantıkçıları da okuduğunu görüyoruz.

Müellif ayrıca telif yapacak derecede Arapça bilmektedir. Ve Arapça hakimiyeti iyi derecededir.

Fakat haşiyeler tarzında olan eserlerinde her ne kadar telif söz konusu ise de orijinal ifade ve yeniliklere rastlamıyoruz. Haşiyelerde daha çok geleneğe bağlı kalınarak gelenekteki yorumlar bir araya getirilmiştir.

Fakat unutmamak gerekiyor ki Mehmed Sâdık Efendi, Kant (ö. 1804) ile çağdaştır. Dönem itibarıyla batıda da henüz müstakil mantık çalışmaları yeteri derecede değildir. Bu yüzden Mehmed Sâdık Efendi'nin çalışmaları, dönemin genel ilmi geleneği ile uyumludur diyebiliriz.

Eserlerin hacmi ve içerdiği bilgiler, eserlerin yayımlanmasını önemli hale getirmektedir. *Şemsiye Şerhi*'nin taş baskısı vardır fakat *Adap Şerhi* el yazması halindedir.

Kaynakça

- Antakî, Şah Hüseyin (v.1130/1717), *Risâletü'l-hüseyniyye fî fenni'l-âdâb*, Kastamonu Yazma Eser Kütüphanesi, KHK82/05; vr. 88b-110a.
- Cürcânî, Seyyid Şerif (v.816/1413), *Hâşiye alâ Tahriri'l-kavâid*, İstanbul: Mahmud Bey Matbası, 1889.
- Erzincânî, Müftüzâde Muhammed Sâdık (v.1223/1808), *Hâşiye alâ hâşiyeti Seyyid Şerif alâ şerhi Kutbuddîn*, Süleymaniye Kütüphanesi Nafiz Paşa Kataloğu, 001326.
- Erzincânî, Müftüzâde Muhammed Sâdık (v.1223/1808), *el-Hüseyniyye (fî şerhi'l-âdâb)*, Eskişehir İş Halk Kütüphanesi, no: 180/1.
- Erzincânî, Müftüzâde Muhammed Sâdık (v.1223/1808), *Hâşiye ale't-tasavvurât (min şerhi'ş-şemsiyye)*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, 002221.
- Erzincânî, Müftüzâde Muhammed Sâdık (v.1223/1808), *Hâşiye ale't-tasdîkât (min şerhi'ş-şemsiyye)*, Beyazıt Devlet Kütüphanesi, 002222.
- Kaya, Erol, *Erzincanlı Son Devir Uleması*, Erzincan Üniversitesi Yayınları, 2017.
- Kazvîni, Necmeddîn el-Kâtibî (v.1277/675), *er-Risâletü'ş-Şemsiyye*, İstanbul: el-Mektebetü'l-hâşimî, 2013.
- Niksârî, Şah Hüseyin Çelebi (v.920/1514), *Hâşiye alâ şerhi'l-âdâb*, Süleymaniye Kütüphanesi Ayasofya Kataloğu, 002100; vr. 31-69.
- Râzî, Kutbuddîn et-Tahtânî (v.1364/766), *Tahrîrü'l-kavâidi'l-mantikiyye fî şerhi'r-Risâleti'ş-şemsiyye*, thk.tkd. Mehdi Fazlullâh, Beyrut: 1998.
- Semerkandî, Şemseddîn (v.1284/683), *Âdâbu'l-bahs ve'l-münazara*, Balıkesir İl Halk Kütüphanesi 430/1.
- Yazıcı, Hüseyin, “*Müftüzâde Mehmed Sâdık*”, TDVİA, c. EK-2, İstanbul: 2016, s. 338-339.